

Pirmieji partizanų būriai Lietuvoje

Milda Česnavičiūtė

Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, daug rašoma apie pokario laisvės kovas, apie mūsų tautos kovotojus - partizanus(miškinius), bet skaitytojas retai susimąsto apie partizaninio judėjimo esmę, apie partizano vardo atsiradimo istoriją. Kas yra partizaninis judėjimas? Mums lietuviams tai siejasi su mūsų tautos tragedija pokario metais, kai vyrai pasitraukė į pogrindį ir iki pasakutinio kraujo lašo kovojo su galinga bolševikų okupacija. Tačiau partizaninis judėjimas prasidėjo daug anksčiau. Anot karo istoriko Jan F. W. Beckett, ši sąvoka minima jau Biblijoje, pateikiami epizodai iš žydų partizanų pasipriešinimo Romos imperijos okupacijai. Pavyzdžių galima rasti tiek viduramžių, tiek naujaisiais laikais.

Partigiano italų kalboje reiškia ginkluotus dalinius, kovojančius prieš okupuotoje teritorijoje, bet nesudarančius organizuotos kariuomenės dalies. Partizanai stoja į atvirą kovą prieš okupanto kariuomenę, kovoja pavieniui, puola slapta ir netikėtai. Partizanai, veikiantys be savo valstybės žinios ir pritarimo, negali naudotis karo teisės globa (Hagos 1907 m. konvencija). Tačiau, jeigu partizanai laikosi Hagos konvencijos nustatytų karo vedimo taisyklių, tai jiems gali būti taikoma globa. Partizanai veikia atskirais mažais vienetais ir neturi aiškių uniformos ženklų, kas sudaro okupantui sunkumų. Jei jie laikosi nustatytų tarptautinių karo vedimo nuostatų, tai negali būti traktuojami kaip banditai ar karo nusikaltėliai. Moderniame kare teritorijos okupavimas laikytinas tik vienu karinių veiksmų epizodu, nes teisėta vyriausybė, net ir pasitraukusi iš savo teritorijos, drauge su savo sąjungininkais toliau tęsia kovą. Gyventojų teisė organizuoti ginkluotąsias pajėgas ir pulti okupantą negali būti ignoruojama tuo atveju, kai teisėtos vyriausybės karinės pajėgos sugrižta į savo kraštą išvyti prieš. 1949 m. Ženevos konvencija dėl karo belaisvių numato, kad milicija ir savanorių vienetai, kurie nesudaro reguliariosios kariuomenės dalies, priklauso konflikte esančiai šaliai ir veikia savo teritorijoje arba už jos ribų, turi būti traktuojami kaip karo belaisviai, jeigu laikosi nustatytų karo vedimų taisyklių: yra vadovaujami atsakingo asmens, nešioja atitinkamus ženklus, matomus iš toliau, ginklų nešioja viešai. Aktyviausia partizaninio judėjimo forma - ginkluotas pasipriešinimas ne tik okupantui, bet ir jo sudarytai krašto administracijai bei jos šalininkams. Svarbiausias tikslas: visomis pasipriešinimo formomis (daugiausia ginklu) sustiprinti tautoje tikėjamą galutinę pergalę, įtraukti tautą į veiksmus, kurie trukdytų okupantui administruoti ir valdyti užgrobtą kraštą.

Lietuvoje pirmasis partizaninis judėjimas prasidėjo 1918 metais Joniškėlyje. Joniškėlio apskrities partizanai bolševikų okupuotoje Lietuvoje susibūrė savo iniciatyva, be jokio ryšio su valstybės pagrindinėmis ginkluotomis jėgomis, nes jų anuomet dar iš viso nebuvo. Joniškėlio partizanų pirmtakai - atsargos milicija - buvo pradėta organizuoti dar prieš bolševikų okupaciją, tik keliomis savaitėmis vėliau negu savanorių kariuomenė laisvoje Lietuvos dalyje. Tačiau partizanai susirėmė su bolševikais anksčiau kaip kariuomenė ir ant

tėvynės aukuro patys pirmieji padėjo auką. Nepriklausomybės kovose Joniškėlio apskrities partizanai buvo vienintelė tokio masto tautos ryžto apraiška, ir iš esmės labai skyrėsi ne tik nuo savanorių kariuomenės, bet ir nuo kitų veikusių partizanų darinių. Karininko Povilo Plechavičiaus suorganizuota ginkluota apsauga Sedoje karinėje spaudoje taip pat dažnai būdavo vadinama partizanais. Bet reikia atminti, kad tai nebuvo spontaniškai vietos gyventojų sukurtas vienetas, bet vyriausybės paskirto Sedos apskrities milicijos vado karininko Povilo Plechavičiaus suorganizuotas būrys. Nepriklausomos Lietuvos laikinajai vyriausybei lojalūs Joniškėlio apskrities savivaldybininkai iš pat pradžių dėjo visas pastangas suorganizuoti gerai ginkluotą reguliarią kariuomenę ir atsargos miliciją vidaus ir išoriniam priešui atremti. Deja, tiems siekiams įvykdyti buvo labai maža laiko, nes rusų raudonarmiečių armija kasdien artėjo. Joniškėlio gyventojai pradėjo stiprinti apsaugą, ginklavosi nuo karo paslėptais likusiais ginklais. Žinoma, su tokiomis pajėgomis buvo sunku atsispirti raudonarmiečiams, bet reikėjo apginti gyventojus nuo bolševikų žiaurumo. Joniškėlio apskrities komiteto raštuose partizano vardas buvo vartojamas tik trumpą laiką. Šiaip visur buvo vartojamas apskrities, valsčių, kaimo ar atsargos bei garbės milicininko vardas. Garbingas partizano vardas pasirodė raštuose, kai 1919 metais, įpusėjus kovoms su bolševikais, Lietuvos vyriausybė oficialiai pripažino Joniškėlio apskrities ginkluotus būrius valstybinės kariuomenės dalimi ir pavadino „Joniškėlio partizanų mirties batalionu“. Tačiau netrukus partizano vardas išnyko ir iš to pavadinimo. Vyriausybė organizavo kariuomenę visuose miestuose ir pavadino tuos dalinius pagal tų miestų pavadinimus. Ir Joniškėlio partizanų batalionas tapo atskiru Joniškėlio batalionu, tik jo kūrėjai buvo ir toliau vadinami partizanais. Kai 1919 m. liepos mėnesį Joniškėlio apskritis buvo panaikinta, o jos valsčiai, turėję pirmiau savo partizanų būrius, buvo išskirstyti į Šiaulių, Panevėžio ir Biržų-Pasvalio apskritis, tai vadinti tuos būrius Joniškėlio partizanais būtų netikslu. Pavadinimas tiko Joniškėlio valsčiaus, o ne kitų apskričių bei valsčių partizanams.

Žemaičių partizanai organizavosi 1918 m. spalio pradžioje ir veikė slapta. Lapkričio pradžioje karininkas P. Plechavičius nuvyko į Vilnių ir Lietuvos vyriausybės buvo paskirtas vietinės apsaugos viršininku, Sedos komendantu. Prasidėjo vieša veikla, kuri apėmė Mažeikių, buvusią Sedos ir iš dalies Telšių ir Kretingos apskritis. Buvo organizuojama vietos administracija, milicija ir apsaugos būriai. 1919 m. vasario 9 d. Skuode partizanai ir milicija davė priesaiką. To paties mėnesio pabaigoje prasidėjo puolimas, buvo užimta Seda ir Mažeikiai. Talkininkavo vienas vokiečių batalionas. Pasitraukę bolševikai buvo persekiojami iki Kuršėnų ir šiaurėje iki Latvijos sienos - Laižuvos, Žagarės. Netrukus partizanų štabas ir administracijos centras persikėlė į Sedą. Kovo mėnesį be vyriausybės žinios buvo pašaukti naujokai, sudaryta viena 200 vyrų kuopa, vietos miliciją sudarė apie 200 vyrų, daugiausiai žemaičiai. 1919 m. lapkričio 1 d. P. Plechavičius perdavė savo pareigas karininkui J. Šepečui ir pats išvyko į pėstininkų pulką.

Radviliškio partizanai 1918 m. pabaigoje Radviliškyje suorganizavo 20 vyrų vietos milicijos būrį. Vadu buvo paskirtas M. Jakobsonas (Lietuvos latvis). Bolševikams užėmus Radviliškį, vadas drauge su milicininkais išėjo partizanauti. Prie šio būrio prisidėjo karininkai J. Petraitis ir A. Butkūnas, pabėgę nuo bolševikų suėmimo. Būrys veikė intensyviai. Iš